

MATE ŠIMUNDIĆ

MOTIVACIJA ŽIVOTINJSKIH NAZIVA

Životinjski su nazivi motivacijski veoma raznoliki. Ovdje su razvrstani u 15 skupina, a pojedine se skupine sastoje od dviju ili više podskupina. Pokazuje se kako zoonimi imaju unutrašnju usmjerenost imenovanja, svoju određenu logičnost. Brojčano bogata i značenjski raznorodna zaklada svedena je u sustavne okvire i tako postala prikladnom za dalju obradu.

1. Stjecanjem sretnih prilika naši su životinjski nazivi u najvećoj mjeri ustaljeni; dvojnih ili trojnih naziva je malo te ne predstavljaju veće teškoće u pristupu k njima. Na ustaljenost je svakako djelotvorno utjecala duga tradicija domaće zoologije i njezina nastava u školama. Nema sumnje da za ovo, pored drugih, golema zasluga pripada Miroslavu Hirtzu koji je u svojem Rječniku narodnih zoologičkih naziva (u tri sveska) predočio obilje narodnoga blaga i time omogućio najbolji izbor u slučajevima gdje se još kolebalo. U Brehmovojoj zoologiji »Kako žive životinje«, Zagreb 1937, priređivač je Nikola Fink uspješno priveo kraju dosta primjera gdje su se do tada rabila dva ili pak tri naziva za jednu te istu životinju. On se odlučio za najprihvatljiviji naziv i istakao ga masnim otiskom (ostale pak metnuo u zagradu do njih). Kasnije je u najviše prilika prevladao Finkov prijedlog.

Kako je i očekivati, većina je životinjskih naziva poniknula u narodu. Međutim narod je veoma malo ili nimalo sudjelovao u stvaranju naziva onih životinja što ne žive ili nijesu živjele na domaćemu prostranstvu. Pogotovu ne onih koje obitavaju daleko od nas, na drugim kontinentima. Također su poprilično ostale po strani, neimenovane, razne sitne životinje s kojima se običan čovjek malo susretao. One su u rjeđim slučajevima dobivale skupne nazive, tj. naziv je roda važio za sve životinje što u nj spadaju. Nazivi su tuđih životinja prispijevali k nama iz raznih jezika, manje ih je u nas stvarano. A ovdje su nastali i nazivi onih životinja koji ranije nijesu postojali. Tako su naši zoonimi u osnovi trorodna podrijetla: najviše ih je domaćih, tj. izvorno narodnih, zatim slijede primljenice i kovanice. Kovanice stvarahu pojedinci, poglavito zoolozi. Oni

naprosto bijahu na to prisiljeni. Da bi se uopće mogli baviti onim životinjama što nijesu bile posjedovale svoj naziv, moraše ih najprije imenovati. U jednim slučajevima postupahu u duhu dobra jezičnog osjećanja, ali su se i nerijetko povodili za raspoloživim predloškom; naprosto robovahu tuđemu izvorniku. Kalkirali su. Bilo bi stoga vrijedno izdvojiti novostvorene nazive (uspjele kovanice i kalkove) i objasniti ih, no to je posebno poglavlje i ne bi se sretno uklopilo u ovakav rad. Budući da su ti nazivi potpuno uhodani u hrvatskome životinjstvu, stekli puno pravo svojega življenja, to ih i motivacijski valja prihvatiti jednako kao i izvorne narodne i primljene.

Dvočlani nazivi životinja ištu zapravo dvostruko motivacijsko razvrstavanje: prema prvome i prema drugome članu, jer su oba jednako vrijedna. Praktično to znači udvajanje prilična dijela posla, što mi ne dopuštaju prostorne mogućnosti. Unatoč tomu i ovakva slika kakva jest u pojedinim je skupinama dosta jasna. Pokoji član dvočlanih naziva ne pruža ništa osobita, npr. divlji prema pitomome i običnome, članovi što označuju mjesto bivanja i dr.

Zoonimi, jednako kao i fitonimi, posjeduju svoju unutrašnju usmjerenost imenovanja. Kada se sustavno razvrstaju, otkrivaju se ti činitelji i dobivaju se čitavi slojevi nazivnih skupina i podskupina. I tako se brojčano bogata i značenski naoko raznolika zoonimijska zaklada svodi u manje okvire; postaje dohvatljiva, pregledna, upotrebljiva za dalju znanstvenu obradbu. Jedno se nazivlje posustavljuje. Dakako, takav sustav nije i ne mora biti jedini, no sigurno je jedan koji leži na čvrstoj podlozi.

2. Narav imenovanja životinja proizlazi iz potrebe razlikovanja živih bića, a raznolikost naziva iz bogatstva svekolikoga životinjskoga carstva, životinjskih vrsta, različnosti i sličnosti pojedinih životinja, vanjskomu izgledu, životnoj karakteristici, obliku i boji tijela, čudi, mjestu prebivanja i još kojekakvim osobinama. Ljudi su to opažali i po njima prozivali životinje. Razumije se, svagdje nijesu prevladale iste osobine, nego u jednome kraju jedna, drugdje pak kakva potpuno suprotna, tamo opet treća i sl. Kako svaka stvar ima lice i naličje, tako i ova. Kada se prišlo usklađivanju naziva, terminološkoj selekciji, javiše se ozbiljnije teškoće. Najme koji naziv prihvatiti kao opći, a koji ili koje ostaviti po strani. Pogotovu to bijaše teško kada je svaki imao širu govornu podlogu. Posljedice toga čute se još i sada.

Na primjerima naziva ptice *ševe* i *psa* moguće je pokazati narav imenovanja životinja:

a) Ševa je zaista opći naziv za više ptica što pripadaju tomu rodu. Opstoje ove ševe: bjelogrla poljska, balkanska, planinska, koporasta, južna koporasta, kratkoprsta, sibirski te ševa češljuga. Jasno je kako sve ne obitavaju na istome prostoru i da se donekle razlikuju po vanjštini i načinu življenja.

b) Sigurno u nazivnom smislu pas predstavlja najširu lepezu među svima životinjskim rodovima. Spominjem tek neke: istarski gonič, šar-

planinski ovčar, prepeličar, jazavčar, vučjak, bernardinac, dalmatinac, nijenski pas, australski pas, pointer, ruski hrt, engleski seter, njemački ovčar, buldog, špic, pinč, pekinez, škotski terijer, doberman, španjolac, novofaundlenski foksterijer. U naše doba na svijetu postoji oko 400 pasjih pasmina. Dakako, svaki se zove posebno, vlastitim nazivom. I ni jedan nije bez utemeljene osnove. Moglo bi se govoriti o tome je li svaki naziv sretno stvoren i jesu li se odlučivatelji svaki put opredijelili za najpogodniji. No što je — tu je. I ove i druge valja prihvatiti onakve kakvi su.

3. U prvu bi skupinu išli protivnostni (antonimijski) nazivi, tj. takvi gdje prema jednome biva protivan. Protivnost se poglavito iskazuje u dodatku (epitetu) koji stoji uz osnovni naziv.

a) Prema većini pitomih odnosno domaćih životinja nalaze se divlje. Evo ih: bivol, golub, guska, kokoš, konj, koza, mačka, magarac, patka, puran, svinja, zebra. Pored njih je istočnoindijski bivol, divlji golub, konj i puran, divlja guska, kokoš, koza, mačka, patka, svinja, zebra, nubijski i somalski magarac. Naravski, istočnoindijskoga bivola te nubijskoga i somalskog magarca doživljujemo kao daleke, gotovo divlje.

b) Pod pojmom »obični« u zoonimiji se razumije životinja koja nam je bliza ili bliska. Njoj nasuprot je životinja istoga roda, ali nam je ona dalje, nije lako dohvatljiva, nije nam bliža ili se izgledom i čudi donekle razlikuje od »obične«. Obična je: antilopa, buha, glista, jegulja, koljuška, krženica, rakovica, vjeverica, obični je gnjeteo, gubavac, jazavac, jelen, puh, rašljonožac, vodenjak, zelenbač, zviždak, žohar, potom obično šilo. Usporedno njima živi crnopeta antilopa, pasja buha, bijela i konjska glista, američka jegulja, spljoštena koljuška, smeđa krženica, golema rakovica, lepršava vjeverica, grivnjasti gnjeteo, golema gubavica, dvobojni jazavac, šumski jelen i puh, reliktni rašljonožac, planinski vodenjak, veliki zelembač, gorski i brezov zviždak, njemački žohar, sitasto šilo.

c) Više životinja nosi oznaku »pravi«. Pojam »pravi« veoma je bliz pojmu običan ili je katkada jednak s njime. Suprot njemu dolazi koji drugi, uglavnom kakav i prema pojmu »običan.« Tako su pravi jeleni, prema njima su patuljasti jeleni, jednako stoje prave i dračave kamenice, pak pravi i kukmasti kapucin, pravi klokan i pećinar klokan, prave muhe i muhe plesačice, pravi i koraljni obrubnjaci, prava i dobra pliskavica, prave i morske slatkovodnice, pravi tuljan te kolutasti i grenlandski. Prave zmiye ljutice i prave ribe plosnatice, skuše i tovari nemaju izravna imenovanika, već su nam u svojoj vrsti bliže od ostalih zmiya ljutica i riba tvrdoperki.

d) Bez obzira na protivnost, životinja može biti tijelom mala, patuljasta, velika, golema, orijaška. Međutim često su suprotstavljeni pojmovi malen i patuljast protivnim pojmovima velik, golem, orijaški. Osim toga pojam malen i velik može biti dopunjen dodatkom koji se može shvatiti kao oprečnost. Usprkos očekivanju, u životinjskome carstvu ipak nije puno »malih« životinja. Navodim ih skoro sve: čaplja, guska, kozica, plijenor, prutka, riđa, svračak, tetrijeb, topir, zovoj. Prema navede-

nima je: žuta čaplja, guska glogovnjača (također i pitoma i divlja), velika kozica, veliki plijenor, prutka migavica, velika riđa, svračak, tetrijeb, topir, zovoj. Usamljen je patuljasti kameleon i njegov srodnik grebenasti kameleon te veliki i glatki oblič.

Golemi je macaklin, golema psina, rakovica, žaba, želva. S njima je kućni macaklin, više drugih morskih pasa, jamačno manjih od njega, zatim obična rakovica, poljska i tigrasta žaba, karetna želva.

Zmija orijašica (*serpens immani corpore*) svakako je orijaška u odnosu prema brojnim manjim zmijama.

4. Više je životinja prozvano nazivom druge životinje. U tome je pretežito odlučivala vanjska sličnost manje znane i bliske životinje s poznatijom, onom na koju smo više naviknuti. To je učinjeno na ove načine:

a) Na jednu je životinju jednostavno preneseno ime druge: ježina, konj, krava, kurjak, mačak, oslić, zmija (= ribe), kobilica, kokošica, kokoška, konjić, maca, mačica (= ptice), kozice (= rakovi), ovnić, soвица (= leptiri), tigrica (= papiga), ždral (= vrsta daždevnjaka).

b) Izvođenjem od naziva jedne životinje nastao je naziv druge: crvaš (= puž), kobilar, konjarica, kozara, prašićak (= ptice), konjara (= žaba), račnjak (= morski pauk), slonjača (= gmaz), zmijara (= riba).

c) Neusporedljivo je više naziva stvoreno na drugi način, tj. dodavanjem razlikovne oznake (epiteta, prezimena). U nerijetkim slučajevima tu je nazočno i izvođenje. Evo stanovitih primjera: antilopa konjska, crvac šljivin, golupka obična, jelenak obični, ježak australski, kokot evropski, konj vodeni, konjic zeleni, konjic vilin, kozak obrubljeni, lastavica rumena (= riba), patka lastavičarka, medonjica smeđi (= leptir), medvjedica sredozemna (= riba), osaš šareni, ovnić bjelopjegavi, prase bodljikavo, psina lisica (= riba), sova konjska, stršljenak staklokrili, štur jeguljasti, tovar pravi (= riba), tovar dugorepi (= svitkovac), ulješura patkasta, uš trsna, ušenjak krvavi, voluhar vodeni, vučak psoglavi. Neke morske životinje slične kopnenima te imaju njihov naziv. Postoji morski golub, kokot, konjic, morska krava, krmačica, lastavica, mačka, morski medvjed, pas, pauk, morsko prase, morski slon, tigar, morska šljuka.

5. Gotovo bi se reklo kako je najviše životinja prozvano po pojedinim tjelesnim organima, ponajviše dakako životinjskim. Evo primjera koji to potkrepljuju:

a) *brada*: bradac, bradač, bradaš, bradaščić, bradovatica (= ribe); *bradavica*: bradavičarka crvena, bradavčica; *brk*: brčak, brčić, brka, brkan, brkaš, brkašica, brkavica (= ribe), bjelobrka grmuša; *crijevo*: crevara (= riba); *dlaka*: dlakava riba i dlakavica sredozemna; *glava*: glavač, glavan, glavaš, glavašica, glavatac, glavčica, glavoč (= ribe), glavata pliskavica, glavata patka te bjeloglavi kumaš i sup, crnoglava grmuša, muharica i pliska, crnoglavi galeb, svračak i vrabac, žutoglavi kračjić, zatim crnoglavka (larva ranae), glavonošci, miloglavka, modroglav-

ka (= poskok), punoglavac, žiroglavac; *griva*: grivasta ovca, grivasti pavijan, grivna jarebica; *grlo*: grlica te grloperke (= ribe), crnogri batić, rusogrla lastavica i gnjurac, ružogrla papiga; *guša*: gušavka (= riba); *huhor*: huhorača i huhorica (= zmija); *jezik*: jezičari (= vrsta paučnjaka), jezičnjaci (= vrste žaba) jezičnjača zelena, jezik konjski te jezik zebrin i zlatni (= ribe); *kljun*: kljunara (= riba) kljunasta ulješura, crvenokljuni labud i galica, dugokljuna i tustokljuna čigra, kratkokljuna guska, krupnokljuna čaplja, pljonokljuni žalar, tankokljuna kreja i pozviždać, žutokljuna galica te kljunorožac obični, krivokljunac, kljunorožac obični; *krilo*: krilača (= ptica), krilaš (= riba), krilašica (= zmija), bjelokrila čigra, dugokrili pršnjak, kratkokrili voljić, zlatokrila utva; *mjehur*: mjehurasti tuljan i mjehuraš dvoredni (*physophora disticha*); *noga*: crvenonoga prutka i vjetruša, kratkonogi jastreb, modronoga sabljarka, zelenonoga mlakuša i mokronoga (= stonoga); *nokat*: bjelonokta vjetruša; *nos*: nosara i nosatica (= ribe), nosati rakun, tuponos i krokodil, uskonosci (= majmuni); *oko*: okatica (= riba), buljooka sova, crvenooka grmuša, žutooka grmuša; *palac*: više naziva malih ptica (malenih kao palac): palčac, palčak, palčić, palčnik, palečić; jedna je riba palac fratarski; *papak*: dvopapkari; *pero*: crvenoperka, svilopera krovarica, veleperka patuljasta, zlatoper orao; *peta*: crvenopeta antilopa; *pluće*: pluće morsko; *prst*: prstac smeđi, dvoprsti mravožderac i tipavac, kratkoprsti puzavac i kratkoprsta ševa, petoprsti ljuskavac, troprsta tukavica i troprsti zlatar; *rebro*: rebraš bačvasti, splošteni i jajasti (= mješinci); *rep*: repnjak (= riba), repasti blavor, lastin rep te bjelorepi jelen, stekavac, škanjac i bjelorepa zrakoplovka, crvenorepi klokan, stijenjak i crvenorepa muljača, dugorepa svraka i dugorepi rak, kratkorepi otimač, krivorepa svraka, rašljorepa lunja, slobodnorepi netopiri, svilorepa kravarica i kugara, zatim bodljorepac veliki, crvenorepka, kusorepa; *rilo*: rilaš prugasti i rilaši biljni; *rog*: jednorogi narval, vijoroga koza i antilopa, kozorožac alpski, nosorog; *ruka*: bjeloruki gibbon i dugoruki kulok; *škriga*: dvoškržnjaci, škrgonožac obični; *trtica*: crnotrtični klokan; *uho*: ušati galagi i klobuk (= mješinač), bjelouhi lemur i svilaš, dugouhi pas i skočac, mišouhi netopiri, šiljastouhi afrički slon te bjelouška obična; *usi*: usani (= kitovi); *usne*: usnače (= ribe), usnati medvjed, širokousti netopiri, zecousni netopir; *volja*: modrovoljka bjelokrpa i žutokrpa; *vrat*: vratoglavi kraljić, bjelovrata muharica, dugovrata žirafa, žutovrati miš i krivovratak (= ptica); *zub*: zuban, zubatac barjaktar, zubatac krunasti, krezubac (= ribe), zubak slonov i mravozub (= ptica).

b) Stanovite su životinje nazvane po tome što nemaju koji organ, npr.: beskrilci, bescrijevci, bezgrebenke, bezjezičnjaci, bezlubanjci, bezlubanjska kapljača, beznosci, bezrepci, bezupka velika.

c) Druge su označene po kojemu krnju (defektnu) organu: glušac (*salamandra muculosa*), glušač (*ophisaurus opus*), kljakavac bjelorepi, slijepi pužić, rakušac, krtica i kuče, slijepić i sljepulja sluzasta. Zapravo ni one ne posjeduju dati organ, osim kljakavca bjelorepoga, te stvarno pripadaju skupini navedenoj u prethodnoj točki.

6. Nazivi pojedinih biljaka i biljnih dijelova prenijeti su na životinje ili su izvedeni od fitonima. Ovo zbog sličnosti s određenim biljkama, u većini pak odatle što se prilično životinja zadržava na bilju ili oko nje: ga, njime se hrani i dr. Tako je: jasenka, jošavka, klen, klenarak, klen-ce, smokva, smokvica (= ribe), potom slijede manje životinje, pretežno kukci: borovnjača, brezovača, orahovka, reparica, smokvača te gljivarac četnički, gubar hrastov, murvar cvrljik, žitarac mrki. U moru su još: morski karanfil, ljiljan i ruža.

Od biljnih su dijelova: cvijet đavolji (= afrička bogomoljka), list obični (= riba), list putnički (= člankonožac), listarka šumska, šišarac bukov, šišar hrastov i vodencvijet obični.

6. Posve je jasno kako je boja dlake i perja mnogih životinja odlučila o njihovu nazivu. Među primjerima što su dosad navođeni susreću se u nazivu i razne boje, poglavito bijela i crna, stoga će one ovdje biti predstavljene tek simbolično. Evo naziva prema boji: bijela glista i zmija, bijelac kupusni, blještava moruzgva; crna riđovka, vrana i žuna, crnobijeli maki; crvena glibnjača i šarulja, crvenopjegavi cvrčak te krvavi ušenjak i krvavac, luga; ljubičasti splavar; modri kos i kučak te modrač, modralj, modrulj, modrulja žaba, modruljaš; mrkica, mrkulja, mrkuša; pepeljug (*lamius collurio*), pepeljuga (= nekoliko zmija); pirgavi kos, pirgulja (porzana); plamenac (flamingo i *tryton alpestris*), plamenka zmija; plavčica, plavica, plavić (= ptice), plavac kos, plavčac golub, plavetna stjenica; riđica (= riba), riđovka (= zmija); rudina, rujevac i rumenka (= ptice), rujač i rumenac (= ribe); siva vrana, sivac golub, sivka patka, sivača (= zmija); smeđi daždevnjak, kamenarka i vlasulja smeđa; srebrosjajni vodenpauk; šarac, šaran, šarenka, šarentrba, šargan, šarka, šarulja i šarena riđovka (= zmije); vatrena žaba; zelena smrdibuha, zmija i žaba, zeleni zamorac te zelembač, zelenčica, zelenica, zelenjača (= žabe), zatim zeka i zekulja (= zmije), zekan morski (= puž); zlatna mara i ribica, zlatan (= riba), zlatar pijukavac, zlatara vatrena, zlatulja gola, zlatovrana modra, zlatva, pozlatka (= školjka); žuta guja i zmija, žuti mukač, žutarica i žutulja obična, žutokrug i žutonoga gusjeničarka, zatim žučak (= zmija), žuja (= žaba) i žuna (= ptica).

Svi primjeri nijesu ovdje predočeni. Iz ovih se pak vidi da su u imenovanju životinja zastupljene sve osnovne boje i neke složene što se nalaze u našem rječniku.

7. Prema cjelovitu vanjskome izgledu pokojih životinja ili po kojemu njihovu izrazitijemu dijelu dosta je životinja dobilo svoj naziv. Takve su: bradavičava svinja te golac i golica (= ribe), grbavi cvrčak, kit i lori pa jednogrba i dvogrba deva, hrapavac, kolačarka (zmija), krasnica, krasnoperka, krasotica (ptice), krastača žaba, krunasta ševa i krunasti orao, kružnozjali puž i širokozjala bagarka, kusovica, ljuskavac bjelogrli, masnjača pećinska, mnogopruga zebra, naboruša američka, nakazni rakušac, naočarka, plemenita periska, slinavica (= riba), šupljikavci, trakavica, vijugavi koralj.

Nazivi nebeskih tijela mjesec, sunce i zvijezde također se nađoše među zoonimima: mjesečina morska, sunašće zadružno i zrakasto (= korjenonošci), sunčanica (= riba), zvjezdača crvena, kvrgava i narančasta (= bodljikaši), zvjezdan zeleni (= crv), zvjezdasti puž i zvijezda morska. Ove su životinje nalik na dotična nebeska tijela.

8. Znano je kako se neke životinje hrane drugim životinjama, bilo da ih love, bilo da su nametnici na njima. Nekoliko ih nosi naziv po svojoj žrtvi. Primjerice su to: kokošar jastreb, kostožder, kozodoj, kukcožderci, lešinar i mišar orao, mišarica zmija, mlječara, mljekulja i dr. zmiije, mravolovac (= kukac), mravojed, ovčji metilj, parojed (kada kljunom bode zemlju, izlazi para te se čini da upravo jede paru) ptičar i žabarica (=zmiije).

Čovjeku je opasan morski pas, stoga se zove psina ljudožder.

9. Već prema sposobnosti i građi tijela životinje se giblju, kreću, lete i djeluju u radnome smislu. Za određene je to veoma značajno, prema njihovim pokretima i radnjama poniknuo im je naziv, npr.: brodotočac, bušač lješnikov, drhtulja šarena, kamotočac (= školjka), kljuvar, kostolom, kostolomka, kretaljka, laskavac, leteća mrenica i vjeverica, letipas jestivi, lijegavac, lupač, mahalica, migavac, napniguša, plazavac, poskočljiva gazela, poskok, prilegač mali, puzak (= riba), puzavac sivasti, ronilac veliki, ronilica patka, skakavac, skakavica (= riba), tjeračica zmija, trčak crveni, udav, uholaža obična, zaklopnjače, zijavac čičavac i krokodilski, zapuhača žaba.

Druge nose ljudska zvanja i zanimanja: gatalinka, grobar šareni, kovač pjevavi (= riba), krojačica dugorepa, lončar i lončarica, mlinar brašeni, opančar beskrilni, oračica, pastir, pisar afrički, plesačice (= kukci), prelac kruškov, postolarka (= ptica), primaljska žaba, ribar (= ptica), šoštar obični (= kornjača), tkalja (= žaba), zvonar trobrki (= ptica).

Među njima je i takvih u kojih ne bijahu odlučujuće samo radnje nego i boja, tvrdoća vanjštine, ishrana i zvuci što ih ispuštaju u određenim prigodama.

10. Zvuci i krikovi kojima se oglašuju životinje za pokoje su osobeni, toliko izraziti da su prema njima prozване. To su: bučalica (= žaba), čegrtuša obična, prerijska i dr., cijuk (= riba), čevrljinka grmuša (= ptica), ćuk, kliktaš i štekavac orao, kljucavac (= žuna i djetlovi), kreketuša svraka, kreštalica, kričalica, kukavica, kukuvija, kvakuša, lelek, piskavac, piškor (: < pisk-ati), pištalica, praskavica, prdavac, pickar, pučka, pupavac, regača, zujal obični, zvečka (= zmija).

Prvim svojim dijelom ovdje spada gavran (ga-vran) i šišmiš (šiš-miš).

Navedeni su nazivi zaista onomatopejski zoonimi.

11. a) Osobita ćud ili svojstvo koje životinje također su izraženi u njezinu nazivu, npr. borilica (= riba), grintava žaba, ljuti stršljen, opasna moruzgva, otrovni bradavičar, otrovnice zmiije, pakosna pecavka, potajnica crvenonoga, ratoborni termit, smrdljivi listar, smrt konjska, strahovita čegrtuša, špijun i zlica (= zmija).

b) Kada se kakva životinja naročito ističe »otmjenum« držanjem, hodom, snagom i sl., nosi naziv najviših dostojanstvenika i suverena. Po tome: carić (= ptica i riba), car zmajevski (rex draconum), carski cvrčak i pingvin te carska zmija (= rex serpentum); knez (julis pavo); kraljevski gnjeteo, kokot, kondor i kraljić žutorepi, kraljevska kobra; krestaš orao.

c) S obzirom na krotku i mirnu narav nekih životinja određen im je bogonosni ili svetački naziv: bogomoljka evropska, božja ovčica i žabica, božji kokotić i pivčić, rajska ptica, sveti ibis i kulman, riba sv. Petra.

Suprotni su pak: đavolče (= riba) i đavolji cvijet (= afrička bogomoljka), vražica (= riba).

d) Najviši mornarički čin nosi kukac admiral (vanessa atalanta). Premda je vojništvo veoma staro, osim mravi vojnika, ono nije ostavilo drugih sljedova u životinjstvu. Ovamo spada i riba žandar (acerina cernua), no njezin je naziv svakako mlađega postanka.

e) Vanjska sličnost nekih životinja sa svećenikom navela je na slijedeće nazive: fratar, fratarac, kaluđer, kaluđerka, kanonik, pop, popadići, vladikinja (= ribe) i kaluđerska papiga.

f) Posebno bi mogli ići: apolonov leptir i diogenov samac (= člankonožac).

g) Po nacijama su nazvane: cigančica, crnogorac, turčić i turčin (= ribe) i švaba (= kućni nametnik).

12. Nazivi stanovitih životinja odabrani su prema predmetima kojima su slični cijelim svojim tijelom ili kojim dijelom. Između drugih takav je: bačvaš puž, ibrišim, tj. vrsta konca, igla, iverak obični, jaram, kapica jahorska, klobuk ušati, kosirača, krpa crvena, mač, glava mrtvačka i plašt mrtvački, remenjarke (= ribe), papučica (= trepetljikaš), sablja morska i turban morski, sjekirica srebrena, šilo obično, škrinjašice pločare, tobolčari, trubaljica zelena, užovke, vitičari, vretence pjegasto i veliko, zvrk.

13. Mnogim je životinjama nadjenut naziv po mjestu i kraju gdje najdulje borave ili odakle potječu. Pored inih to su:

a) barska kornjača i zmija, brašneni moljac, grabarka i hridovača (= zmije), jamna glista, konopljača (= ptica), kućna lasta i gušterica, kućni vrabac, ledenjača patka, livadarka (= ptica i žaba), lugaruša (= žaba), međarica i močvarka (= ptice), močvarni rak, morska gusjenica i lastavica, morski golub i dr., obalna pjeskulja (= crv), pećinska batura i pećinski kos, planinska čavka i kreja, polojka, poljska guska i jarebica, poljski vrabac i dr., potočna žaba, potravka, šumska žaba i travara žaba, vodarica zmija, zidarica (= gušter).

b) Druge nose naziv prema širemu prostranstvu: pokrajini, državi, kontinentu i sl. Na primjer: afrička dvodihalica, afrički golijat i slon, austrijska osa, američki bodljaš i kreljo, australska dvodihalica, balkanska pastrva, bosanska i slavonska riđovka, egipatska šaška, evropska kritica, lučonoša i šaška, evropski paličnjak i štipavac, galska osa, herce-

govačka krtica, hrvatski pijor, islandska trakavica, japanski kokot, svilac i stapčar, javanska letizaba, laponski žohar, malopalagruška i velikopalagruška gušterica, norveški rak, njemački žohar, ruska sledica, senegalska mnogoperka, španjolski hrušt, velebitska gušterica.

14. Manje životinja ima naziv po vremenu, odnosno vremenskim odsjecima. To su takve što se javljaju u određeno doba dana i noći, u određeno godišnje doba, o kakvoj vremenskoj pojavi i sl. Među njima se nalaze: danje paunče, daždevnjak, ivanjska ptičica, jurjevčan (riba što se mrijesti o Jurjevu), ljetnica (= više ptica), mračaj i mrčna vrana (javljaju se po mraku), mráz (ptica koja dolazi pred prvi mráz), ničar, noćna lasta, kapucin noćni te noćno malo i veliko paunče, prozorčinja (ptica koja pjeva u prozorje, praskozorje), rosac (ptica što se javlja o rosi) te rosinjača zmija, sedamnaestogodišnji cvrčak, večernje paunče, vjetruša crvenonoga i klikavka, zimnica (= više ptica i jedna zmija).

15. Premda mnoštvo životinja živi svojevrsnim obiteljskim životom, kraće ili duže, ipak je malo obiteljskih naziva među njima. To su: baba, babak, babaš, babinja, babinjak, babov (= ribe), babica (= svitkovac), babura golema, morska i dr. (= raci), babuške (= mekušci), lezibaba, diver, majka (= ribe), nevjesta patka i punica kraljeva (= ptice).

K njima bi se mogle pribrojiti: djevica, frajlica, ljepotica (= ribe) i gospođica vodena (= člankonožac).

a) Moglo bi se pomisliti kako su latinskoga podrijetla zoonimi izvedeni od kor. morfema *bab-*, međutim im. baba pokazala se izrazito pogodnom za izvođenje različitih nomena, tako da otpada sumnja u moguće tuđe podrijetlo navedenih zoonima. Radi potpunosti prenosim tvrdnju P. Skoka gdje između ostaloga stoji:

»Iz pojma »stare žene« izlazi predodžba o namreškanosti lica i sva ostala svojstva nezgrapnosti. Sve to igra veliku ulogu u onomasiologiji, naročito u izvedenicama. Baba kao metafora označuje morskog raka, nalik na jastoga, odatle babica »omala morska ribica« (Hrv. primorje), sa sufiksom -bc (v.): *bábac*, gen. *bápca* m »krupan orah« (Srijem, Vuk), sa sufiksom -aš: *babaš* »cipo, skakva«, sa sufiksom -ić: *babić* »vinova loza crna grožđa«, sa sufiksom -bko, -bka: *bábak*, gen. *bápka* »buba«; s deminutivnim sufiksom -ica, pa na -ovina: *babica* »primalja«, odatle pridjev babački u babačka plata, s promjenom sufiksa, i bavkovina, sinonim za babotrsovina »berberis vulgaris«. Izvedenice od baba imaju najrazličitija značenja: *babica* »buba koja se zove i babuška, babor«, *babuška* znači i »šiška«, *bábura* i deminutiv *baburica* »buba«, *babúrača* »velika žaba«, *abor* znači biljku, vrstu paprike i *plantago* (također *babika*) ...« (Etimol. rječnik I., 82.).

Prenijet je tek dio natuknice *baba* kako bi se predočilo koliko je od nje izvedeno biljnih i životinjskih naziva, odnosno kako je plodna u tome smislu.

Izloženo razvrstavanje životinjskih naziva po ovakvu redu nikako nije posljednja riječ. Teškoće su dosta velike zbog mnoštva naziva raznolika

postanka. Kada bi stvarno bili popisani ovdje svi zoonimi, zahtijevali bi osjetno više prostora, a povećao bi se i broj motivacijskih skupina i podskupina. Nije uvijek lako odrediti kamo pripada koji naziv, jer može upućivati na dvije ili tri strane. Jedna motivacijska osobina konačno prevlada, ali katkada biva na samoj granici i gotovo bi se mogla naći u drugoj skupini. Stvar nije toliko egzaktna kako se možda čini na prvi mah. Ponovio bih da je ovo ipak načetak, otvorena pitanja čekaju svoje dalje osvjetljenje i privođenje kraju. Njih je više.

Tako su zasebna poglavlja npr. vrste tvorbe životinjskih naziva (sufiksalsna, prefiksalsna, sufiksalsno-prefiksalsna, slaganje), selekcija naziva, potom njihove oblične osobine, fonološke, naglasne i dr. Građa za cijelu jednu studiju. Osim čiste ove gramatičnosti naročitu pozornost zaslužuje obradba životinjskih naziva i pojedinih njihovih organa koji uđuše u tehniku i druge znanosti.

S u m m a r y

ON STRUCTURE OF ANIMAL NAMES

Zoonyms, i. e. animal names, can be divided into 15 basic groups, some of which consist of several subgroups. The simplest are names based on contrasts: domestic — wild, little — big, etc. Some animals got their names according to the organs of the body or parts of plants and their parts. Sometimes a decisive factor in forming a zoonym was the colour of the hide or the feathers of the animal. Some animal groups were named according to the food they consume, the places where they live or the periods when they appear in some areas.